

تحلیلی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی عشایر اسکان یافته و پیامدهای اجرای طرح برنامه ریزی شده اسکان (مطالعه موردی: کانون اسکان گودگپ در شهرستان شیراز)

فریبا منصوری - کارشناسی ارشد گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
مفید شاطری* - دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.
محمود فال سلیمان - دانشیار گروه جغرافیا، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، دانشگاه بیرجند، بیرجند، ایران.

تاریخ دریافت: ۲۵ فروردین ۱۴۰۰

تاریخ پذیرش: ۰۲ خرداد ۱۴۰۰

چکیده

مقدمه: از گذشته‌های دور به طور کلی سه شیوه زندگی عشایری، روستایی و شهری در سرزمین ما متداول بوده است که در این میان شیوه زندگی عشایری بیش از دو شیوه دیگر دچار تغییر و دگرگونی شده است. یکی از عوامل مهم این دگرگونی در دهه‌های اخیر، اجرای طرح‌های برنامه‌ریزی شده اسکان عشایر است.
هدف پژوهش: هدف اصلی این پژوهش، بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارهای عشایر (تیره عمله فارسی‌مدان) اسکان یافته در کانون اسکان گودگپ (واقع در بخش ارژن شهرستان شیراز) و پیامدهای اجرای طرح اسکان هدایت شده می‌باشد.

روش‌شناسی تحقیق: برای جمع‌آوری اطلاعات از روش کتابخانه‌ای و میدانی بهره گرفته شده است. در روش میدانی، علاوه بر پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه نیز انجام شده است. جهت برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده و تعداد نمونه به دست آمده، ۱۸۰ خانوار می‌باشد. اطلاعات جمع‌آوری شده از طریق پرسشنامه، در موضوعات مشخص تفکیک و به کمک نرم افزار SPSS طبقه‌بندی، تحلیل و بررسی شده‌اند. تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته است.

قلمرو جغرافیایی پژوهش: موقعیت جغرافیایی پژوهش خانوارهای عشایر (تیره عمله فارسی‌مدان) اسکان یافته در کانون اسکان گودگپ (واقع در بخش ارژن شهرستان شیراز) در استان فارس است.

یافته‌ها و بحث: یافته‌ها نشان داد که اسکان عشایر، باعث افزایش شاغلان بخش کشاورزی، کاهش شدید تعداد دام و درآمد حاصل از دامداری، بهبود وضعیت پوشش گیاهی، بهبود دسترسی به خدمات رفاهی، بهبود وضعیت سواد، افزایش اهمیت مشارکت زنان در مشاغل خانگی و صنایع دستی و کاهش آن در بخش دامداری و کشاورزی، افزایش تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع و کاهش میزان مولید و مرگ‌ومیر در کانون اسکان گردیده است.
نتایج: به طور کلی، نتایج نهایی پژوهش نشان داد که اجرای طرح اسکان موجب بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی خانوارهای اسکان یافته گردیده است.

کلیدواژه‌ها: طرح اسکان، وضعیت اقتصادی، وضعیت اجتماعی، کوچ‌نشینی، کانون اسکان گودگپ.

مقدمه

نقش عشایر در گذشته به علت وسعت و اهمیت آن در ساختار اقتصادی، اجتماعی و سیاسی ایران تأثیر زیادی داشته است. کاهش جمعیت عشایر در دهه‌های اخیر به چند شکل انجام پذیرفته است: ۱- اسکان و یک‌جانشینی اجباری (تخته قاپو کردن) که در آغاز حکومت پهلوی برای مقابله با عشایر در مناطق مختلف عشایرنشین انجام پذیرفت. ۲- اسکان و یک‌جانشینی در جهت کاستن از مشکلات آن‌ها که این سیاست در طی سال‌های اخیر از طرف حکومت جمهوری اسلامی ایران برای رسیدگی به امور عشایر انجام می‌پذیرد. ۳- انجام برنامه‌ریزی‌های اقتصادی و ایجاد زمینه برای اسکان و تغییر نوع معیشت (قدیری معصوم، ۱۳۷۸: ۱۲۸).

تفکر و سیاست اسکان عشایر در ایران از زمان حکومت رضاخان در سال ۱۳۱۰ شروع شد که این اقدام حدود ۱۰ سال بیش‌تر دوام نیاورد. (معینی، ۱۳۸۷: ۴۹). رضاخان پس از روی کار آمدن، ایلات و عشایر کشور را سرکوب و یک‌جانشین کرد و کوچ‌نشینان بدون این که تسهیلاتی برای آنان فراهم شود، یک‌جانشین شدند. از آنجا که سیاست اسکان مبتنی بر اصول جامعه‌شناختی و واقع‌بینانه نبود، نتایج مطلوبی به بار نیاورد. محل سکونت آنان بسیار بد و فاقد آب مناسب برای زراعت بود. اسکان طوایف در محیط‌های نامناسب سردسیر و گرمسیر، مرگ و میر وسیع دام‌ها را به دنبال داشت و ضربات جبران‌ناپذیری به اقتصاد کشور از نظر تولید دام وارد کرد (افشار سیستانی، ۱۳۶۸: ۲۸). بنابراین تخته قاپو یک اقدام سیاسی بوده است، نه یک اقدام اقتصادی برنامه‌ریزی شده، و این تصمیم دولتی با توسل به زور به عشایر تحمیل شد (کیاوند، ۱۳۸۰: ۱۵۷). بعد از انقلاب اسلامی، در برنامه‌ی اول توسعه اقتصادی، اجتماعی طرح اسکان عشایر مطرح شد و در برنامه‌ی دوم و سوم به علت بررسی و مطالعه چالش‌های اجرای این طرح در دیگر کشورها در زمینه اسکان اجباری عشایر، اسکان داوطلبانه مطرح شد. اما در برنامه‌ی چهارم با بهره‌گیری از همه تجارب، طرح ساماندهی عشایر در دستور کار برنامه‌های سازمان امور عشایر قرار گرفت (درداری، ۱۳۸۸: ۷۵۳). نتیجه حاصل از این طرح به شناسایی ده‌ها سایت و مکان جهت استقرار عشایر منجر شده است که شاید در اکثر موارد عملیات اجرایی این مکان‌ها با موفقیت همراه نبوده است. علل متعددی می‌توان برای این موضوع برشمرد، از جمله عدم استفاده از نظرات جامعه‌شناسی و خودداری عشایر و مشارکت در این طرح‌ها و... (لطفی پور و صابریان، ۱۳۸۵: ۱۳۵). از بعد نظری مخالفان ایده تداوم و استقرار کوچ‌نشینان، این راهبرد را وسیله‌ای جهت دستیابی به هدف‌های توسعه جامعه‌شناسی، خدمات‌رسانی بهتر به عشایر و در برخی موارد راهی مناسب جهت نجات جامعه عشایری از مشکلات عدیده می‌دانند. موافقان نیز پیامدهای منفی آن را از قبیل بروز ناهنجاری‌های اجتماعی، فرهنگی، اقتصادی و امنیتی ناشی از تغییر شیوه زندگی و عدم وجود زمان کافی برای سازگاری با شرایط جدید تأکید می‌کنند. دیدگاه مشترکی که بین اکثر کارشناسان و محققان وجود دارد، این است که عشایر باید اسکان داده شوند. اما این کار باید با برنامه‌ریزی دقیق صورت گیرد که اگر شتاب‌زده و بدون تعیین امکانات مناسب صورت گیرد، نه تنها تبعات مثبت ندارد، بلکه شرایط بدتر هم می‌شود.

در زمینه اسکان عشایر و نظرسنجی عشایر پیرامون این مقوله، مطالعات مختلفی صورت گرفته است که در ادامه، به برخی از مهم‌ترین آن‌ها و نتایج به دست‌آمده اشاره می‌شود:

- دکتر علی شکور و دکتر محمدرضا رضایی (۱۳۸۹)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی و مقایسه الگوهای اقتصادی تولید در ایل قشقایی فیروزآباد و سنجش و گرایش آنان به تغییر شیوه معیشت"، به بررسی جنبه‌های مثبت و منفی اسکان عشایر و نقش آن در توسعه اجتماعی و اقتصادی شهرستان فیروزآباد می‌پردازند. مقایسه متوسط درآمد ویژه خانوار در گروه‌های مختلف حاکی از آن است که درآمد ویژه خانوار در گروه‌های عشایر نیمه اسکان‌یافته و اسکان‌یافته در حد قابل ملاحظه‌ای بالاتر از درآمد گروه کوچ‌رو می‌باشد. بررسی آماری نشان داد که بنیان تولید عشایر در گروه‌های عشایری مورد مطالعه دلالت بر ضعف بنیان اقتصادی گروه کوچ‌رو داشته و نشان‌دهنده این واقعیت است که از بعد ساختاری و زیربنایی شیوه معیشت عشایری کوچ‌قابلیت دوام نداشته و الزاماً باید زمینه‌های تحول را در شیوه تولید عشایر فراهم ساخت.

- دکتر محمدباقر بهشتی (۱۳۷۷)، در مقاله‌ای با عنوان "دیدگاه عشایر آذربایجان شرقی در مورد کوچ و اسکان" به این نتیجه دست یافته است که اکثر سرپرستان خانوارها با دید مثبت به اسکان می‌نگرند و معتقدند که در صورت اسکان، درآمد خانوار افزایش یافته و وضع زندگی آن‌ها بهبود می‌یابد. همچنین اکثریت قاطع عشایر، سیاست اسکان عشایر را که توسط دولت جمهوری اسلامی تعقیب می‌شود، صحیح می‌دانند. نویسنده همچنین معتقد است که در آینده کوچ از بین خواهد رفت.

- نتایج تحقیقات بهروز خضرو، امین آقایی و کاظم فرجدانیا (۱۳۸۳)، در مقاله‌ای با عنوان "ارزیابی مشارکتی طرح اسکان عشایر دشت شیلو در استان آذربایجان غربی" حاکی از این است که مشکلات عشایر در بخش کشاورزی، علاوه بر ناآگاهی آنان از اصول کشاورزی، شامل مشکلات آبیاری زمین‌های زراعی و تسطیح نبودن اراضی کشاورزی می‌باشد. علاوه بر این کارشناسان و مدیران اداره کل امور عشایر،

محدودیت‌های اساسی طرح اسکان عشایر در دشت شیپلو را در ابعاد فرهنگی (تحریک عشایر، مشکل اجتماعی و مشارکت نکردن)، اقتصادی (کوچک بودن زیربنا، بلاتکلیفی سرمایه‌گذاری در روستا)، عمرانی (تکمیل نبودن واحدهای مسکونی و آغل‌ها)، مدیریتی و برنامه‌ریزی (تغییر سیاست‌ها، مدیریت و انبوه‌سازی) دانسته‌اند. به طور کلی محدودیت اساسی طرح اسکان عشایر دشت شیپلو، مشارکت به مثابه حلقه گمشده برنامه فوق شناخته شده است.

- سید حمید حبیبیان، علی اکبر مهرابی، حسین ارزانی و محسن شوکت فدایی (۱۳۸۳)، در مقاله‌ای با عنوان "بررسی و مقایسه وضعیت تولید و بهره‌برداری از مراتع ییلاقی بین عشایر کوچنده، اسکان یافته خودجوش و هدایت شده در دشت بکان (فارس)"، نشان می‌دهند که با توجه به بحث‌ها و نتیجه‌گیری‌های مختلف از نظر شاخص‌های تولید و بهره‌برداری از مراتع ییلاقی در دشت بکان، برنامه‌های اسکان عشایر هدایت شده، هیچ تأثیری در تحول شیوه معیشت بهره‌برداران از دامداری-زراعت به زراعت دامداری، حداقل در مدت زمان اجرای طرح (از سال ۱۳۷۲ لغایت ۱۳۸۱) نداشته است.

اسکان

اسکان عشایر کوچنده، به تبع معنای لغوی آن از چادر به چهار دیواری رفتن و در مکان ثابتی ماندگار شدن و به تبع تصور آن از اقتصاد کشاورزی گذر کردن است. پس اسکان یعنی ایلات و عشایر را از حرکت و جابه‌جایی باز داشتن و آنان را یک‌جانشین کردن می‌باشد و ضمناً نحوه معیشت آنان نیز به تبع این تغییر نحوه زندگی به زندگی رعیتی در روستا یا شهرنشینی تغییر می‌نماید (عابدی، ۱۳۷۶: ۲۱۷). همان‌طور که در بیانیه‌ی کنفرانس بین‌المللی عشایر و توسعه در سال ۱۳۷۱ آمده است: "مفهوم اسکان نیازمند بازنگری است. اسکان به معنای خانه‌سازی بی‌برنامه و غیراقتصادی نیست، بلکه عبارتست از: برنامه‌ریزی سازمان‌یافته فضایی، اجتماعی و اقتصادی که امکان توسعه‌ی منابع انسانی و حمایت از مراتع را فراهم می‌آورد. به هر حال باید امکانات هم برای آنان که به اسکان تمایل دارند و هم برای آنان که میل به کوچ دارند، فراهم آید" (حیاتی، ۱۳۸۳: ۹۵).

نظریات مربوط به کوچ و اسکان

اکنون چهار برداشت متفاوت درباره استراتژی دولت نسبت به جماعت‌های عشایری وجود دارد:

کوچ

گروهی بر این اعتقاد می‌باشند که زندگی کوچروی یک روش زندگی است که با شرایط اکولوژیکی و اقلیمی ایران کاملاً همخوانی داشته و در راستای حفظ محیط زیست و توسعه‌ی پایدار می‌باشد. از سوی دیگر جامعه‌ی عشایری می‌بایست این حق را داشته باشند که تا زمانی که مایلند به زندگی کوچروی خود ادامه دهند (همان: ۹۳). گروهی دیگر اظهار می‌کنند که ما برای معیشت شهری و روستایی با مسایل زیادی دست به گریبانیم و نمی‌توانیم قبل از این که مسایل اشتغال را در آن ابعاد رفع نماییم، مسئله‌ی جدید بیافرینیم. ما در روستاهای پردرآمد هم نتوانستیم به تثبیت جمعیت روبه‌رشد بپردازیم، حال عشایر را هم روستایی کنیم (بخشنده‌نصرت، ۱۳۷۰: ۳۳-۳۴). طرفداران این دیدگاه به جامعه عشایری نه به عنوان مسأله و مشکل بلکه به چشم یک سرمایه اجتماعی می‌نگرند که شیوه معیشت آن‌ها از بعد اکولوژیکی و اقتصادی از بهره‌وری و کارایی برخوردار است. مطالعات جهانی نشان می‌دهد که نظام عشایری در مقایسه با سیستم دامداری ساکن و بسته ۲ الی ۱۰ برابر درآمد اقتصادی بیشتر تولید می‌کند و ایده چرای بیش از حد به عنوان علت تخریب محیط زیست، صحیح نیست و در واقع فرسایش شدید خاک و بیابانی شدن به طور عمده در اطراف سکونت‌گاه‌های دایمی و آبشخورها که در آن‌ها از تحرک دام کاسته می‌شود، مشهودتر است (ی. سو، ۱۳۸۰: ۳۱۴).

اسکان

محتوای مفهوم اسکان به عنوان تغییر و تحولی مهم در شیوه و رفتار اجتماعی و اقتصادی جماعت‌هایی از مردم شکافته نشده و تحلیل نگردیده است (کیاوند، ۱۳۸۰: ۱۸۷). از نظر طرفداران این دیدگاه، ادامه‌ی وضعیت موجود، نه از نظر مردم عشایر قابل تحمل است و نه از نظر اجتماعی قابل دوام است. در دنیایی که مردم کشورها، در سرنوشت خویش سهیم بوده و با به کارگیری دانش و معلومات خود هر روز وضعیتی

بہتر از قبل دارند نمی‌توان انتظار داشت که گروه عظیمی بدون برخورداری از هرگونه اقدامات رفاهی، فرهنگی و اجتماعی تنها به رفع نیازهای اولیه خود مشغول باشند، آن‌هم با این همه مشکلات و گرفتاری (درداری، ۱۳۸۸: ۷۴۳). یکی از دلایل طرفداران این دیدگاه، اسکان عشایر برای حفظ مراتع است. "زندگی عشایری مبتنی بر کوچ است و هرساله عشایر قشقای از فارس و بختیاری از شمال خوزستان برای بیلاق به غرب استان می‌آیند و مراتع ما دیگر ظرفیت چرا ندارند. به همین دلیل به سمت اسکان عشایر باید حرکت کرد. ما عشایر را اسکان می‌دهیم تا با تلفیقی از زراعت و استفاده از مرتع امرار معاش کنند. بدین ترتیب با دقت بیشتری از مراتع استفاده می‌کنند" (اکبری، ۱۳۸۳: ۵). از مهم‌ترین دلایل موافقان اسکان می‌توان به موارد زیر اشاره کرد:

- شیوه زیست عشایری یک روش کهنه است که دوران آن سپری شده است.
- کوچندگی ذاتاً نوعی عقب‌گرد، غیرضرور، مخرب و هرج‌ومرج‌زا است.
- تخریب مراتع غالباً ناشی از چرای زیاد دام‌های عشایری است.
- عشایر به لحاظ بهره‌برداری مشاع از مراتع نسبت به بقای آن توجه لازم را ندارند.
- مشارکت عشایر در فعالیت اقتصادی ملی ناچیز است.
- عشایر نسبت به جماعت اسکان‌یافته، بهره‌وری کمتری دارند.
- تحقق عدالت اجتماعی و از بین بردن شکاف بین زندگی عشایری و شهری امکان‌پذیر نیست.
- عشایر برای بهره‌مندی از خدمات باید اسکان یابند.
- مزیت نسبی جمعیت محدودی به نام عشایر در برابر کل جامعه چیز مهمی نیست و بهتر است نادیده گرفته شوند (همان: ۵).

ترکیبی از کوچ و اسکان

آنچه درباره کوچ گفته شد و آنچه درباره اسکان بیان شد این برداشت را نیز در برمی‌گیرد (کیاوند، ۱۳۸۰: ۱۸۹). برخی از صاحب‌نظران بر اسکان موقت عشایر به‌منظور تلفیق شیوه کوچ و یکجانشینی تأکید داشته و با اسکان دائم مخالف هستند. «اسکان مطلق را قبول نداریم. تنها رویکردی که می‌تواند برای عشایر مفید باشد، تلفیق کوچ و یکجانشینی است و دولت موظف است با تلفیق این دو شیوه، نیازهای دوجانبه عشایر را برطرف کند» (سازمان امور عشایر ایران، ۱۳۸۸: ۱۵).

رمة گردانی

رمة گردانی یعنی ساکن شدن خانوار یا خانواده عشایری در جایی و حرکت دادن رمة توسط رئیس یا مرد خانوار و چوپان یا چوپان تنها، به جایی دیگر (کیاوند، ۱۳۸۰: ۱۸۹). پاپلی یزدی، پیدایش رمة گردانی را چنین علت‌یابی کرده است: "گذر از مرحله تولید لینی در اقتصاد عشایری به تولید گوشتی، گذر از مرحله کوچ‌نشینی به رمة گردانی است و در نتیجه گروه‌های انسانی به ویژه زنان گله را همراهی نمی‌کنند" (پاپلی یزدی، ۱۳۶۷: ۷۹). پژوهشگری معتقد است که برای احیای اقتصاد دامپروری و افزایش سهم ۴۵ درصد گوشت کشور، که به وسیله عشایر تولید می‌شود، به حدود ۱۷۰ درصد، رمة گردانی جایگزین مناسبی است (نوذری، ۱۳۷۰: ۲۶۱). پژوهنده دیگری با توجه به این که رمة گردانی در فرایند زمان در حال تکوین است پیشنهاد می‌کند: "این فرایند را با برنامه‌ریزی صحیح به ساخت "ایل شهرها" خاتمه دهیم" (امیراحمدی، ۱۳۷۰: ۳۸۱). محقق دیگر شهرک‌های نمونه عشایری را پیشنهاد می‌کند که با برقراری تعاونی، روابط پولی و استقرار خودگردانی هم وسیله آزمون و هم عامل تشویق دیگران باشد (رئیس دانا، ۱۳۷۰: ۲۸۲). و آخرین نظر از آن محقق است که رمة گردانی را به عنوان مرحله گذار از کوچ‌نشینی به موقعیت معقول و مطلوب استقرار عشایر می‌داند که باید تشویق شود (جمشیدیان، ۱۳۷۰: ۷۱).

در حال حاضر عشایر کشور را می‌توان بر مبنای نوع گرایش و تمایلی که در ارتباط با ادامه‌ی زندگی کوچ‌نشینی دارند، به دو گروه تقسیم نمود: گروهی که به دلایل عمده، تمایل به کوچ و کوچ‌روی دارند و گروهی که اسکان را ترجیح می‌دهند. وجود این دو گرایش در میان عشایر کشور پیش‌بینی دو هدف را در ختامشی پیشنهادی برای زندگی آینده‌ی عشایر الزامی می‌کند: اول فراهم کردن امکانات لازم جهت بهبود و اصلاح زندگی کوچ‌نشینی و دوم: ایجاد زمینه‌های لازم برای اسکان برنامه‌ریزی شده علاقه‌مندان به اسکان (ایروانی و ترکان، ۱۳۷۴: ۸۵).

استان فارس دارای دشت‌های حاصلخیز و محل اجرای مهم‌ترین طرح‌های اسکان عشایر در سطح کشور می‌باشد. شهرستان شیراز تقریباً در مرکز استان قرار گرفته و از جمله مناطق بیلاقی و قشلاقی عشایر محسوب می‌شود، که پذیرای تعداد زیادی از عشایر طوایف عمله، فارسی-

مدان، دره شوری و کشکولی بزرگ از ایل قشقایی و طویف عرب و کرد شولی از ایل خمسه است. تقریباً دو سوم کل شهرستان در اشغال عشایر مختلف و یا ایل راه‌های عشایری است. بخش قابل توجهی از عشایر هنوز به شیوه کوچ‌نشینی زندگی می‌کنند. بخشی از عشایر نیمه‌اسکان شده و برخی دیگر تماماً اسکان یافته‌اند. بر طبق آمار سال 1387، جمعیت عشایری شهرستان ۲۴۶۳۸ نفر در قالب ۴۶۳۳ خانوار می‌باشد. وسعت کل مراتع شهرستان ۳۸۱۳۹۲ هکتار است، که ۱۷۱۷۲۷ هکتار آن متعلق به عشایر بوده و با ۶۱۸۰۰۰ رأس دام در بیلاق و قشلاق به دامداری اشتغال دارند. این شهرستان دارای ۵ کانون هدایتی و ۵ کانون خودجوش (حمایتی) می‌باشد. منطقه مورد مطالعه ما در این پژوهش، کانون اسکان گودگپ در محدوده بخش ارژن شهرستان شیراز می‌باشد که در ۲۵ کیلومتری شهر شیراز واقع شده است. بخش ارژن شامل سه دهستان به نام‌های دشت ارژن، قره چمن و کوهمره‌سرخی می‌باشد که کانون اسکان گودگپ در محدوده دهستان قره چمن واقع شده است. در اجرای این طرح، از سال ۱۳۸۲، به صورت تدریجی ۳۵۰ خانوار از تیره عمله طایفه فارسی‌مدان، در محدوده بیلاقی به صورت هدایت‌شده اسکان داده شده‌اند. هدف دولت از اسکان این تیره، برخورداری آن‌ها از امکانات رفاهی و حفاظت از مراتع و پوشش گیاهی محدوده بیلاقی و قشلاقی آن‌ها بوده است. بنیاد مسکن انقلاب اسلامی، به عنوان مجری طرح، مسئولیت آماده سازی و واگذاری زمین را به عهده داشته است.

به دلیل داشتن نقش مهم عشایر در نظام اقتصادی و تولیدی کشور ضروری است، به دنبال یافتن راهی برای بهبود وضعیت اقتصادی و اجتماعی این قشر محروم از طریق اسکان دائمی و فراهم کردن امکانات زندگی بهتری برای آنان باشیم. ارزیابی طرح اسکان دولت و بررسی وضعیت اسکان‌یافتگان از نظر اقتصادی و اجتماعی، در این مسیر راهگشای برنامه‌ریزان عشایری کشور است. هدف اصلی این پژوهش، بررسی وضعیت اقتصادی و اجتماعی عشایر اسکان‌یافته در کانون اسکان گودگپ (واقع در بخش ارژن شهرستان شیراز) و پیامدهای اجرای طرح اسکان هدایت‌شده می‌باشد. در همین راستا دو سؤال اساسی به این منوال مطرح گردیده است:

۱- طرح اسکان عشایر در کانون اسکان گودگپ چه تأثیراتی بر وضعیت اقتصادی خانوارهای اسکان یافته داشته است؟

۲- طرح اسکان عشایر در کانون اسکان گودگپ چه تأثیراتی بر وضعیت اجتماعی خانوارهای اسکان یافته داشته است؟

برای پاسخگویی به این سؤالات دو فرضیه به شرح ذیل بیان شده است:

۱- طرح اسکان عشایر موجب بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای اسکان‌یافته شده است.

۲- طرح اسکان عشایر موجب بهبود وضعیت اجتماعی خانوارهای اسکان‌یافته شده است.

روش‌شناسی پژوهش

پژوهش حاضر به لحاظ هدف از نوع تحقیقات کاربردی و به لحاظ ماهیت و روش انجام آن توصیفی-تحلیلی است. جامعه آماری این تحقیق کلیه خانوارهای تیره عمله فارسی‌مدان (۳۵۰ خانوار) هستند که در کانون اسکان گودگپ اسکان یافته‌اند. برای برآورد حجم نمونه از فرمول کوکران استفاده شده است. طبق محاسبات صورت گرفته، تعداد نمونه مورد نظر ۱۸۰ نفر می‌باشد که به روش نمونه‌گیری تصادفی ساده و به طور مستقیم پرسشگری به عمل آمده است. برای جمع‌آوری اطلاعات، از مطالعات کتابخانه‌ای و روش میدانی بهره گرفته شده است. در روش میدانی علاوه بر تکمیل پرسشنامه، مشاهده و مصاحبه نیز انجام شده است. بخش اول پرسشنامه، شامل مشخصات فردی سرپرستان خانوار است. بخش دوم، سؤالات مربوط به سنجش وضعیت اقتصادی (درآمد، پس‌انداز و اشتغال در بخش‌های زراعت و باغداری، دامداری و صنایع دستی در دو دوره قبل و بعد از اسکان) و بخش سوم، سؤالات مربوط به سنجش وضعیت اجتماعی (وضعیت مسکن، برخورداری از امکانات رفاهی، نوع سوخت مصرفی خانوار، دسترسی به وسایل ارتباطی، میزان دسترسی به وسیله نقلیه، میزان باسوادی، وضعیت زنان و میزان مولید و مرگ‌ومیر) اسکان‌یافتگان را شامل می‌شود. اطلاعات جمع‌آوری شده از پرسشنامه‌ها، مصاحبه، مطالعات کتابخانه‌ای در موضوعات مشخص تفکیک و به ترتیب اولویت موضوعی اطلاعات به کمک نرم افزار SPSS طبقه‌بندی، تجزیه و تحلیل و بررسی شده‌اند. تجزیه و تحلیل اطلاعات در دو بخش آمار توصیفی و استنباطی صورت گرفته است. جهت بررسی و توصیف داده‌ها از روش‌های موجود در آمار توصیفی مانند جداول توزیع فراوانی، درصد فراوانی، درصد تراکمی و انواع نمودارها استفاده شده است. در مرحله بعد، تجزیه و تحلیل اطلاعات، با استفاده از آمار استنباطی صورت گرفته و فرضیه‌های پژوهش با استفاده از آزمون T تک‌نمونه‌ای و ویلکاکسون مورد سنجش و آزمون قرار گرفته‌اند. شاخص‌هایی که در این تحقیق مورد بررسی قرار می‌گیرند عبارتند از:

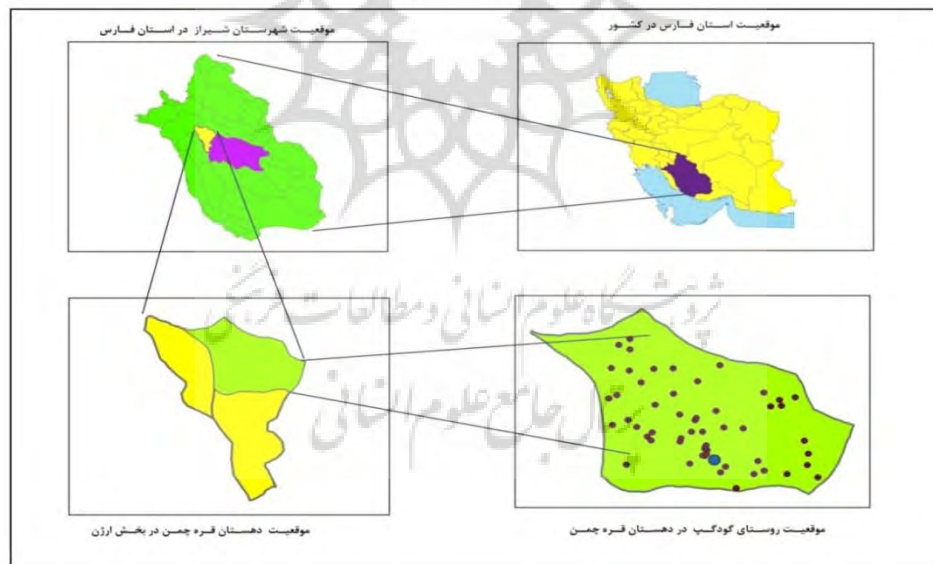
- شاخص اقتصادی: وضعیت درآمد، پس‌انداز و اشتغال در بخش‌های زراعت، باغداری، دامداری و صنایع دستی؛

- شاخص اجتماعی: وضعیت مسکن، دسترسی به امکانات رفاهی، سوخت مصرفی خانوار برای پخت‌وپز، دسترسی به رسانه‌های جمعی، تعداد مسافرت، دید و بازدید و گردش، دسترسی به وسیله نقلیه، امکانات بهداشتی و درمانی، خدمات اداری، خدمات آموزشی، میزان باسوادی، میزان و اهمیت مشارکت زنان در فعالیت‌های مختلف، میزان موالید و مرگ‌ومیر و عوامل مؤثر بر کاهش آن و تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع.

قلمرو جغرافیایی پژوهش

گستره شهرستان شیراز (در استان فارس و در جنوب غربی کشور قرار دارد)، در بین طول‌های جغرافیایی ۵۱ درجه و ۴۸ دقیقه تا ۵۳ درجه و ۳۵ دقیقه و عرض‌های جغرافیایی ۲۹ درجه و ۱ دقیقه تا ۲۹ درجه و ۵۷ دقیقه واقع شده است. این محدوده از شمال به شهرستان مرودشت، از شرق - جنوب شرقی به شهرستان فسا، از جنوب به فیروزآباد و از غرب به شهرستان کازرون متصل می‌شود. این شهرستان به سه بخش (مرکزی، ارژن و زرکان) تقسیم می‌گردد. بخش ارژن شامل سه دهستان به نام‌های دشت ارژن، قره چمن و کوهمره سرخی می‌باشد. دهستان کوهمره سرخی ۷۳۳، دشت ارژن ۴۶۰ و دهستان قره‌چمن ۷۳۰ کیلومترمربع مساحت دارند. ارتفاع مرکز بخش از سطح دریا ۱۹۲۲ متر است. کانون اسکان گودگپ در بخش ارژن از شهرستان شیراز و تحت نفوذ دهستان قره چمن قرار گرفته است. فاصله آن تا شهر شیراز (مرکز شهرستان) ۲۵ کیلومتر و ارتفاع آن از سطح دریا ۱۹۰۰/۸ متر است. محور شیراز - ارژن که راهی اصلی و ملی محسوب می‌شود، در قسمت شمالی کانون اسکان گودگپ واقع است. کانون اسکان از شرق به اراضی کشاورزی، از غرب به اراضی بایر و از جنوب به رودخانه قره‌آغاج محدود می‌شود و بر روی سطحی تپه مانند شکل گرفته و رودخانه‌ای فصلی از کنار آن عبور کرده است. بستر رودخانه در مواقع خشک سال به شکل دره‌ای رخ می‌نماید. کانون اسکان گودگپ از سمت راه اصلی شیراز - کازرون دارای جاده ورودی آسفالتی است. از طرف جنوب غربی به سمت رودخانه قره‌آغاج و روستای ملک‌آباد و همچنین از سمت جنوب شرقی به طرف چشمه فاطمی نیز دو راه دیگر وجود دارد که هر دو خاکی هستند. شکل (۱)، موقعیت کانون اسکان گودگپ، دهستان قره‌چمن، شهرستان شیراز و استان فارس را نمایش می‌دهد.

شکل ۱. نقشه موقعیت و حدود جغرافیایی کانون اسکان گودگپ

یافته‌ها و بحث

برای سنجش وضعیت اقتصادی پاسخگویان، میزان درآمد و پس‌انداز ماهیانه، وضعیت اشتغال در بخش‌های زراعت و باغداری، دامداری و صنایع دستی قبل و بعد از اسکان، مورد بررسی قرار گرفته است. در بعد اجتماعی، وضعیت مسکن، امکانات رفاهی، سوخت مصرفی خانوار برای پخت‌وپز، دسترسی به رسانه‌های جمعی، تعداد رفتن به مسافرت، دید و بازدید و گردش، دسترسی به وسیله نقلیه، امکانات بهداشتی و درمانی،

خدمات اداری، خدمات آموزشی ارائه شده، میزان باسوادی، میزان مشارکت زنان در فعالیتهای مختلف و اهمیت آن، میزان مولید و مرگومیر و عوامل مؤثر بر کاهش آن و تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع در زمان قبل و بعد از اسکان مورد ارزیابی قرار گرفته است.

آمار توصیفی

الف) وضعیت اقتصادی

- درآمد و پس انداز

میانگین درآمد ماهیانه ۴۷/۸ درصد خانوارهای مورد بررسی قبل از اسکان، بین ۱۵۰۰۰۰ تا ۳۰۰۰۰۰ تومان بوده است. این در حالی است که بعد از اسکان ۵۲/۸ درصد آنان، ماهیانه ۳۰۰۰۰۰ تا ۵۰۰۰۰۰ تومان درآمد دارند و این مطلب بیانگر افزایش درآمد خانوارها بعد از اسکان آنان می‌باشد. قبل از اسکان، منبع درآمد اکثر افراد از راه دامداری تأمین می‌شده است، اما بعد از اسکان، علاوه بر دامداری و صنایع دستی، مشاغل مانند کشاورزی، بنایی، کارگری و ... نیز ایجاد شده و منابع درآمدی دیگری غیر از دامداری را به وجود آورده است. میانگین پس‌انداز ماهیانه ۶۰ درصد خانوارهای مورد بررسی، قبل از اسکان کمتر از ۵۰۰۰۰ تومان بوده است، در حالی که بعد از اسکان، ۵۱/۷ درصد آنان بین ۵۰۰۰۰ تا ۱۵۰۰۰۰ تومان پس‌انداز ماهیانه دارند و این مطلب بیانگر افزایش پس‌انداز خانوارهای عشایر بعد از اسکان آنان می‌باشد. افزایش پس‌انداز خانوارها مرهون افزایش درآمد خانوارهاست. میانگین پس‌انداز ماهیانه ۲۵ درصد خانوارها بعد از اسکان، کمتر از ۵۰۰۰۰ تومان می‌باشد. این افراد نیز عنوان کرده‌اند که مقدار پس‌انداز آنان به علت افزایش هزینه‌ها بعد از اسکان و ایجاد هزینه‌های جدید (از جمله هزینه آب و برق و خرید لوازم زندگی نوین) بسیار کمتر از گذشته می‌باشد.

- وضعیت اشتغال در بخش زراعت و باغداری

بنابر نظر اکثریت سرپرستان خانوار، مقدار زمین زراعی و باغی دیم کاهش یافته و تنوع تولیدات زراعی و باغی، دسترسی به نهاده‌ها، دسترسی به بازار عرضه محصولات زراعی و باغی، دسترسی به مراکز خدمات کشاورزی، استفاده از تکنولوژی نوین در زراعت و باغداری، مقدار زمین زراعی و باغی دیم، مقدار زمین زراعی و باغی آبی، مقدار آب مورد نیاز برای زراعت و باغداری، میزان تولیدات زراعی و باغی درآمد، تولیدات زراعی و باغی، هزینه تولید در سال و میزان سرمایه‌گذاری در بخش زراعت و باغداری، در زمان بعد از اسکان نسبت به قبل از آن بیش‌تر شده است. این بدان علت است که در زمان کوچ به علت عدم سکونت در مکان معین، تعداد اندکی از مردم به کشاورزی می‌پرداختند که این افراد تعداد دام‌های کم‌تری نسبت به بقیه داشته و برخی از ایام از سال را جدا از خانواده خود برای پرداختن به کشاورزی و برداشت محصول (بیش‌تر در گرمسیر) به سر می‌برده‌اند. با شروع اسکان در کانون اسکان گودگپ که محل بیلاقی عشایر بوده، بسیاری از مردم دام‌های خود را فروخته و با وجود موقعیت طبیعی و خاک مناسب این محل و بارش مطلوب در منطقه به شغل کشاورزی و باغداری مشغول شده‌اند. علاوه بر این برخی از این افراد نیز اظهار کرده‌اند که در منطقه دابین و حسین‌آباد سرمشهد که محل قشلاقی آن‌ها بوده، نیز دارای باغ و زمین زراعتی آبی هستند.

- وضعیت اشتغال در بخش دامداری و دامپروری

- تعداد دام‌های ۴۲/۸ درصد خانوارها نسبت به قبل از اسکان خیلی کمتر شده است؛
  - میزان تولیدات دامی، درآمد تولیدات دامی، فضای نگهداری دام‌ها، میزان سرمایه‌گذاری در بخش دامداری، تغذیه دام‌ها و دسترسی به بازار عرضه محصولات دامی نسبت به قبل از اسکان کمتر شده است؛
  - تنوع تولیدات دامی و آشنایی با روش‌های جدید دامداری و دامپروری نسبت به قبل تغییری نکرده است؛
  - هزینه تولیدات دامی در سال، بهبود مرتع و دسترسی به مراکز خدمات دامی (دامپزشکی و...) نسبت به قبل بیش‌تر شده است؛
- با اسکان عشایر و کمبود فضا برای نگهداری دام‌ها، نیاز به سرمایه‌گذاری بیش‌تر برای تبدیل روش سنتی دامداری به روش‌های نوین، نیمه صنعتی و پرواربندی، نیاز به تغذیه بیش‌تر، ممانعت از چرای دام در مراتع، مشکلات زیست‌محیطی مربوط به آلودگی محل اسکان (دامدارها مجبور به نگهداری دام در مکانی مشخص شده در خارج از کانون هستند)، افزایش هزینه نگهداری و مخارج درمانی دام، اکثر این افراد تنها راه چاره را در فروش دام‌های خود و ترک دامداری که زمانی شغل اصلی آن‌ها بود، یافته و به زراعت و مشاغل جانبی دیگر روی آورده‌اند. علی‌رغم

پیامدهای منفی در این بخش، اسکان عشایر پیامدهای مهم دیگری از جمله بهبود قابل توجه در مراتع را نیز به دنبال داشته است. همچنین با افزایش سرمایه‌گذاری در این بخش و تبدیل روش سنتی و غیراقتصادی دامداری به دامپروری نیمه صنعتی، می‌تواند به عنوان شغلی سودآور در نظر گرفته شود.

- وضعیت اشتغال در بخش صنایع دستی

- دسترسی به مواد اولیه و تنوع تولیدات نسبت به قبل تغییری نکرده است.
- میزان تولیدات، مدت زمانی که صرف تولید صنایع دستی می‌شود، میزان سرمایه‌گذاری در بخش صنایع دستی، دسترسی به بازار عرضه تولیدات، درآمد حاصل از تولید نسبت به قبل بیش‌تر شده است و هزینه تولید در سال نسبت به قبل از اسکان خیلی بیش‌تر شده است.
پرداختن به صنایع دستی بیش‌تر توسط زنان عشایر صورت می‌گیرد. قبل از اسکان، به دلیل تعداد زیاد دام‌ها، زنان زمان زیادی را صرف دوشیدن دام‌ها و تولید لبنیات می‌کردند و فقط زمانی که دوره شیردهی دام‌ها تمام می‌شد (فصل بیلاق)، زنان فرصت پیدا می‌کردند به تولیدات صنایع دستی و لوازم مورد نیاز خود (سیاه‌چادر، گلیم، جاجیم و لوازمی که در زندگی روزمره خود از آن استفاده می‌کردند)، پردازند. بعد از اسکان، به دلیل عدم نیاز به این لوازم، بیش‌تر به تولیداتی که جنبه تزئینی دارند، می‌پردازند. همچنین اکثر خانوارها دارای دار قالی هستند و شغل قالی-بافی به دلیل افزایش قیمت آن در سال‌های اخیر رونق بسیاری گرفته است. البته هزینه خرید مواد مورد نیاز، بسیار افزایش پیدا کرده و برخی اظهار کرده‌اند که مجبور هستند قالی‌های خود را در مقابل خرید مواد اولیه به خریدارها پیش فروش کنند که بعد از اتمام قالی، دو برابر هزینه مواد اولیه را از قیمت قالی کم می‌کنند. با این وجود، باز هم سود دریافتی قابل توجه است. البته برخی خانوارها نیز مستقیماً تولیدات خود را در بازار شیراز به فروش رسانده و سود بیش‌تری دریافت می‌دارند.

(ب) وضعیت اجتماعی

- وضعیت مسکن

قبل از اسکان، ۹۳/۹ درصد خانوارهای مورد بررسی فاقد مسکن (دارای سیاه‌چادر یا چادر برزنتی) بوده‌اند. ۶/۱ درصد بقیه در گرمسیر دارای خانه شخصی بوده، ولی در بیلاق هیچ‌یک خانه شخصی نداشته و همگی در چادر به سر می‌برده‌اند. با اسکان در این کانون هم اکنون ۹۶/۷ درصد خانوارها دارای مسکن شخصی می‌باشند. ۳/۳ درصد خانوارها اجاره‌نشین هستند و اظهار کرده‌اند به دلیل ناتمام بودن ساخت خانه‌های شخصی خود مدتی را در خانه‌های استیجاری به سر می‌برند. قبل از اسکان ۶/۱ درصد خانوارها یک واحد مسکونی داشته‌اند (در منطقه دادین و حسین‌آباد سرمشهد)، در صورتی که بعد از اسکان ۱۰۰ درصد خانوارها صاحب یک واحد مسکونی شده‌اند. قبل از اسکان ۹۳/۹ درصد خانوارها فاقد اتاق و بعد از اسکان ۶۳/۳ درصد خانوارها در واحد مسکونی خود چهار اتاق دارند. افراد صاحب مسکن، قبل از اسکان بسیار کم (۱۱ نفر) بوده و مقدار زیربنای مسکن آنان از ۱۱۰ متر تجاوز نمی‌کرده است. ولی در زمان بعد از اسکان مقدار زیربنای واحد مسکونی ۶۴/۵ درصد خانوارها ۱۲۰ متر مربع و بالاتر بوده است. افرادی که قبل از اسکان (۱۱ نفر) صاحب مسکن بوده‌اند، اظهار کرده‌اند که مسکن آنان نامناسب و مصالح به‌کار رفته در آن عمدتاً خشت و سقف آن با چوب پوشانده شده بوده که فقط در زمستان از آن‌ها استفاده می‌کرده و کارایی مطلوبی نداشته است. در حال حاضر در ۱۰۰ درصد مسکن ساخته شده در کانون اسکان گودگپ از آجر و سنگ و آهن استفاده شده و ساخت‌وساز طبق اصول مهندسی و با نظارت صورت می‌گیرد. افراد صاحب مسکن در زمان قبل از اسکان، مسکنی با عمر ۵ تا ۱۰ سال داشته‌اند. هم اکنون عمر مسکن ۵۱/۷ درصد خانوارها بین ۱ تا ۵ سال و ۴۸/۳ درصد بین ۵ تا ۱۰ سال می‌باشد، که نشان دهنده این است که زمان زیادی از اسکان عشایر در این محل نگذشته است.

- امکانات رفاهی

قبل از اسکان عشایر ۱۷۱ خانوار از ۱۸۰ خانوار مورد بررسی فاقد هرگونه امکاناتی بوده‌اند و تعداد بسیار کمی به این امکانات دسترسی داشته‌اند. این در حالی است که بعد از اسکان همه خانوارهای اسکان‌یافته از بسیاری امکانات از جمله آب لوله‌کشی، برق، گاز، حمام، فاضلاب و یخچال بهره‌مند شده‌اند.

- سوخت مصرفی خانوار برای پخت‌وپز

قبل از اسکان، عمدتاً از هیزم برای پخت‌وپز استفاده می‌کرده‌اند. همچنین فضولات دامی و نفت نیز به کار می‌رفته، اما بعد از اسکان، برای پخت‌وپز فقط از گاز مایع استفاده شده و در حال حاضر نیز عملیات گازرسانی و انتقال گاز لوله‌کشی در حال انجام است.

- دسترسی به رسانه‌های جمعی

قبل از اسکان، ۹۶ خانوار از ۱۸۰ خانوار مورد بررسی به هیچ یک از رسانه‌های جمعی دسترسی نداشته‌اند، اما بعد از اسکان همه خانوارها به تلویزیون دسترسی داشته و برخی اظهار کرده‌اند، که به دلیل نزدیکی به شهرخانه‌زنیان، شیراز و روستاهای اطراف امکان استفاده از مجلات و روزنامه و اینترنت نیز برای آن‌ها، خارج از کانون اسکان وجود دارد، اما با پیشرفت روزافزون تکنولوژی، نیاز به ایجاد خدمات اینترنتی در کانون اسکان احساس می‌گردد.

- مسافرت، دید و بازدید و گردش

بعد از اسکان، به دلیل دسترسی به وسایل نقلیه بیش‌تر (به دلیل واقع شدن کنار جاده اصلی شیراز- کازرون) و بهبود وضعیت اجتماعی عشایر، این تعداد افزایش یافته است. البته برخی اظهار داشته‌اند که قبل از اسکان روابط صمیمانه‌تری با خویشاوندان و همسایگان داشته‌اند، ولی بعد از اسکان تعداد دیدوبازدید از همدیگر کمتر شده و به تعداد رفتن به گردش و خرید و رفت‌وآمد به شهرها و روستاهای اطراف افزوده شده است.

- دسترسی به وسیله نقلیه

از ۱۸۰ خانوار مورد بررسی، ۱۰۹ خانوار از وسیله نقلیه عبوری و فقط ۴۰ خانوار از وسیله نقلیه شخصی در زمان قبل از اسکان، برای رفت-وآمد استفاده می‌کردند. بعد از اسکان، ۵۸ خانوار دارای وسیله نقلیه شخصی هستند. همچنین به تعداد افرادی که از وسایل نقلیه عبوری، مینی-بوس و اتوبوس استفاده می‌کرده‌اند، افزوده شده است. این امر نشان دهنده افزایش رفت و آمد و بهبود روابط اجتماعی خانوارهای اسکان‌یافته می‌باشد.

- امکانات بهداشتی و درمانی

قبل از اسکان، تعداد بسیار اندکی دارای حمام بوده و بقیه از هیچ‌یک از امکانات بهداشتی و درمانی برخوردار نبوده‌اند. ولی بعد از اسکان همه خانوارهای مورد بررسی از امکانات خانه بهداشت، مراکز بهداشتی و درمانی دام و حمام بهره‌مند شده‌اند.

- دسترسی به خدمات اداری

قبل از اسکان، خانوارهای مورد بررسی دارای شورای عشایری بوده‌اند، و برای برآوردن سایر نیازهای خود به مراکز موجود در شهرها و روستاهای واقع در محدوده بیلاقی و قشلاقی (شهرهای شیراز، کازرون، بالاده و خانه‌زنیان و روستاهای حسین‌آباد، خیرآباد، چرامکان و دادین) مراجعه می‌کرده‌اند. بعد از اسکان، خانوارها از خدمات شورای روستا، دهیاری و بسیج برخوردار هستند.

- خدمات آموزشی

این خانوارها در زمان کوچ‌نشینی، دارای مدرسه عشایری بوده‌اند، که در فصل بیلاق و قشلاق تشکیل می‌شده است. ولی در برخی موارد به دلیل مشکلات کوچ‌نشینی، قبل از شروع فصل بیلاق، معلم عشایر کلاس‌های خود را به پایان می‌رسانده است. به دلیل نبود امکانات آموزشی، بیش‌تر افراد فقط تا پایان دوره ابتدایی به تحصیل می‌پرداختند. خانواده‌هایی که مایل به ادامه تحصیل فرزندان خود بودند، آن‌ها را به مدارس عشایری شبانه‌روزی در شیراز، کازرون، قائمیه و بالاده می‌فرستادند، که بعد از تعطیلی مدارس پیش خانواده‌های خود باز می‌گشتند. اکثر دختران عشایر از این ادامه تحصیل محروم بوده‌اند. بعد از اسکان، یک مدرسه ابتدایی در کانون احداث شده است. همچنین کلاس‌های نهضت

سوادآموزی برای زنان نیز برگزار می‌گردد. البته مدارس راهنمایی و دبیرستان نیز در روستاهای اطراف وجود دارد، که برای رفت‌وآمد از سرویس استفاده می‌گردد.

- میزان باسواد

- بعد از اسکان، تغییر چندانی در تعداد مردان باسواد در مقطع ابتدایی ایجاد نشده است؛
 - تعداد زنان باسواد در مقطع ابتدایی افزایش یافته است؛
 - تعداد مردان و زنان باسواد در مقطع راهنمایی بعد از اسکان کاهش داشته است؛
 - تعداد مردان و زنان باسواد در مقطع دبیرستان بعد از اسکان افزایش داشته است؛
 - تعداد مردان و زنان باسواد در مقطع دانشگاهی نیز افزایش داشته است؛
 از دلایل افزایش باسواد، می‌توان دسترسی به امکانات آموزشی موجود در روستاها و شهرهای محل سکونت، بهره‌مندی از مراکز آموزشی و دانشگاهی مرکز استان، برگزاری کلاس‌های نهضت سوادآموزی برای زنان، اسکان دائمی و کاهش مشکلات مربوط به زندگی کوچ‌نشینی و تغییر پایگاه فکری خانوارها نسبت به قبل از اسکان را نام برد.

- مشارکت زنان در فعالیتهای مختلف

زنان در جامعه عشایری نقش اقتصادی با اهمیتی دارند. از طرفی کلیه امور خانه داری را انجام می‌دهند و از طرف دیگر وظیفه سنگین در امور دامداری، به ویژه در قسمت تهیه فرآورده‌های دامی را به عهده دارند. در وضعیت اسکان از زحمت و کار شبانه‌روزی زنان نسبت به زمان کوچ کاسته می‌شود و وضعیت اشتغال آنان شبیه زنان جوامع روستایی می‌شود. اطلاعات به دست آمده، نشان می‌دهد:

- ۳۰/۶ درصد افراد معتقدند که میزان فعالیت زنان در زمینه زراعت و باغداری نسبت به قبل از اسکان کمتر شده است. این افراد دلایل خود را روی آوردن زنان به مشاغل خانگی و صنایع دستی و ناآشنایی آنان با کشاورزی عنوان کرده‌اند. ۲۸/۹ درصد افراد نیز اظهار کرده‌اند که میزان فعالیت زنان در این زمینه بیش‌تر شده است. این افراد نیز آزاد شدن زنان از شغل دامداری و تولیدات دامی را از دلایل این امر برشمردند و اعتقاد دارند که برخی از زنان در تمامی مراحل کشاورزی (کاشت، داشت و برداشت)، همپای مردان فعالیت می‌کنند.

- ۶۲/۸ درصد افراد معتقدند که میزان فعالیت زنان در زمینه دامداری نسبت به قبل از اسکان کمتر شده است. دلیل این امر کاهش شدید تعداد دام و دامدارهاست.

- ۵۶/۱ درصد افراد معتقدند که میزان فعالیت زنان در زمینه صنایع دستی نسبت به قبل از اسکان بیش‌تر شده است. این افراد معتقدند که زنان با کاهش فعالیت در زمینه دامداری، اوقات فراغت بیش‌تری برای تولید انواع صنایع دستی دارند.

- ۵۰/۶ درصد افراد معتقدند که میزان فعالیت زنان در زمینه مشاغل خانگی نسبت به قبل از اسکان بیش‌تر شده است. دلیل این امر برگزاری کلاس‌های آموزشی در زمینه خیاطی، آرایشگری، گلسازی و مواردی از این قبیل در روستاها و شهرهای منطقه می‌باشد. علاوه بر این، برخی زنان در منازل خود به تهیه ترشی‌جات، عرق‌گیری و رنگرزی نیز می‌پردازند.

- اهمیت مشارکت زنان در فعالیتهای مختلف

- از نظر ۶۷/۸ درصد افراد، مشارکت زنان در مشاغل زراعت و باغداری در زمان قبل از اسکان، در اولویت سوم اهمیت قرار داشته است. بعد از اسکان، این درصد به ۴۹/۴ کاهش یافته است. این امر نشان‌دهنده کاهش اهمیت شغل کشاورزی و دامداری برای زنان و افزایش آن در دو بخش صنایع دستی و مشاغل خانگی است.

- از نظر ۶۶/۷ درصد افراد، اهمیت مشارکت زنان در زمینه دامداری، قبل از اسکان در اولویت اول بوده و از نظر ۵۶/۷ درصد افراد، بعد از اسکان این اهمیت در اولویت چهارم قرار گرفته است. این امر نشان‌دهنده کاهش شدید اهمیت دامداری می‌باشد.

- از نظر ۴۶/۷ درصد افراد در زمان قبل از اسکان، صنایع دستی در اولویت دوم (بعد از دامداری) بوده است. ولی از نظر ۷۵ درصد افراد، بعد از اسکان اهمیت مشارکت زنان در این زمینه در اولویت اول می‌باشد. به دلیل کاهش فعالیت زنان در زمینه دامداری، اهمیت فعالیت آن‌ها در این بخش (به‌خصوص قالی‌بافی) افزایش داشته است.

- از نظر ۸۷/۲ درصد افراد، مشارکت زنان در زمینه مشاغل خانگی قبل از اسکان در اولویت چهارم اهمیت قرار داشته است، ولی از نظر ۴۱/۷ درصد افراد در زمان بعد از اسکان اهمیت مشارکت زنان در این زمینه در اولویت دوم قرار گرفته است. به دلیل کمبود امکانات آموزشی در زمینه مشاغل خانگی و مشکلات کوچ‌نشینی، در زمان قبل از اسکان امکان پرداختن به این شغل بسیار کم بوده است. ولی بعد از اسکان، شرایط بهتری برای پرداختن به این‌گونه مشاغل فراهم شده است.

- تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع

از نظر ۷۰/۶ درصد افراد، تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع، نسبت به قبل از اسکان بیش‌تر شده است. همان‌طور که پیش‌تر نیز گفته شد، مشکلات و سختی‌های زندگی کوچ‌نشینی، فرصت کمتری را برای پرداختن به تحصیل و پیدا کردن موقعیت مطلوب برای زنان در جامعه فراهم می‌کرده است. در واقع زنان عشایر از نظر سواد و آگاهی در زمینه‌های مختلف در سطح بسیار پایینی قرار داشته‌اند. یکی از مزایای اسکان عشایر، رها شدن زنان از سختی‌های زندگی کوچ‌نشینی و فقر فرهنگی شدید است. این امر در مقایسه با زندگی راحت جوامع شهری و روستایی، ضرورت دستیابی مردم محروم عشایر را به امکانات موجود در شهرها و روستاها و داشتن حقوق برابر با مردم این جوامع آشکار می‌سازد.

- میزان مولید و مرگ‌ومیر و عوامل مؤثر بر آن

از نظر ۸۰ درصد پاسخگویان، میزان مولید نسبت به قبل از اسکان کمتر شده است و همچنین از نظر ۶۴/۴ درصد افراد میزان مرگ‌ومیر نیز کاهش یافته است. با احداث خانه بهداشت در کانون و مراجعه زنان، اطلاعات زیادی در مورد روش‌های پیشگیری از بارداری و رعایت نکات بهداشتی، در اختیار زنان گذارده می‌شود، که این امر در کاهش میزان مولید مؤثر است. همچنین با کاهش مشکلات کوچ‌نشینی و افزایش رفاه خانوارها، تغییر شیوه‌ی زندگی از کوچ‌نشینی به یک‌جانشینی و تغییر طرز نگاه افراد اسکان‌یافته به زندگی، تمایل آنان به داشتن بیش‌تر فرزند، کمتر شده است. در مورد عوامل مؤثر بر مرگ‌ومیر می‌توان گفت که پاسخگویان بیش از همه بهبود سطح بهداشت و درمان را مؤثر دانسته‌اند. با اسکان و دستیابی به امکانات آب آشامیدنی، حمام، امکانات پزشکی و تغذیه سالم‌تر افراد، مرگ‌ومیر و بیماری‌های میکروبی به طور قابل ملاحظه‌ای کاهش یافته است.

آزمون فرضیه‌ها

در این بخش به منظور بررسی فرضیه‌های تحقیق با توجه به نوع متغیرهای مورد بررسی و نحوه سنجش آن‌ها در پرسشنامه، از آزمون T تک‌نمونه‌ای و آزمون رتبه‌های علامت‌دار ویلکاکسون استفاده شده است.

- آزمون فرضیه اول تحقیق

- طرح اسکان عشایر موجب بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای اسکان‌یافته شده است.
- در این قسمت تأثیر طرح اسکان عشایر بر بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای اسکان‌یافته را از جنبه‌های مختلف مورد تجزیه و تحلیل قرار داده- ایم که نتایج حاصل در جدول (۱) بیان شده است. با توجه به این جدول مشاهده می‌نمائیم که:
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش درآمد ماهیانه خانوارهای اسکان‌یافته شده است.
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش پس‌انداز ماهیانه خانوارهای اسکان‌یافته شده است.
- طرح اسکان عشایر باعث کاهش فعالیت خانوارهای اسکان‌یافته در شغل دامداری شده است.
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش فعالیت خانوارهای اسکان‌یافته در شغل باغداری شده است.
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش فعالیت خانوارهای اسکان‌یافته در شغل زراعت شده است.
- فعالیت خانوارهای اسکان‌یافته در شغل صنایع دستی نسبت به قبل از اسکان تغییری نکرده است.
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش فعالیت خانوارهای اسکان‌یافته در مشاغل دولتی شده است.
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش فعالیت خانوارهای اسکان‌یافته در سایر مشاغل شده است.

جدول ۱. نتایج آزمون ویلکاکسون در بررسی تأثیر طرح اسکان بر بهبود وضعیت اقتصادی افراد از جنبه‌های مختلف اقتصادی

سطح معناداری	مجموع رتبه های مثبت	مجموع رتبه های منفی	تعداد رتبه‌های مثبت	تعداد رتبه‌های منفی	ردیف
۰/۰۰۰	۷۸۹۰	۶۲۵	۱۱۹	۱۱	میانگین درآمد ماهیانه خانوار
۰/۰۰۰	۴۳۸۴/۵۰	۶۶۵/۵۰	۸۷	۱۳	میانگین پس‌انداز ماهیانه خانوار
۱	۰	۰	۰	۰	وضعیت اشتغال
۰/۰۰۰	۹۹۷۲	۳۹	۱۳۹	۲	اولویت شغل دامداری
۰/۰۰۱	۲۰۱/۵۰	۷۷۸/۵۰	۹	۳۵	اولویت شغل باغداری
۰/۰۰۰	۴۴۶/۵۰	۱۱۹۵۶/۵۰	۱۰	۱۴۷	اولویت شغل زراعت
۰/۶۸۲	۲۷۴۶/۵۰	۲۵۰۶/۵۰	۵۶	۴۶	اولویت شغل صنایع دستی
۰/۰۰۴	۴	۸۷	۲	۱۱	اولویت مشاغل دولتی
۰/۰۰۰	۱۳/۵۰	۲۸۶/۵۰	۱	۲۳	اولویت سایر مشاغل

به منظور بررسی تأثیر طرح اسکان بر وضعیت بخش‌های مختلف اشتغال بعد از اسکان عشایر نسبت به قبل از آن از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده نموده‌ایم. نتایج حاصل در جدول‌های (۲)، (۳) و (۵۴) بیان شده است.

الف) زراعت و باغداری

در بخش زراعت، با توجه به ستون‌های سطح معناداری و میانگین نظرات به دست آمده از آزمون T تک‌نمونه‌ای نتیجه می‌گیریم که، تنوع تولیدات زراعی و باغی (قبل از اسکان فقط به کشت گندم و جو می‌پرداختند، اما بعد از اسکان، به کشت سایر غلات و صیفی‌جات نیز مبادرت کرده‌اند)، دسترسی به نهاده‌های کشاورزی (دسترسی بیش‌تر به مراکز توزیع نهاده‌ها در شهرها و روستاهای منطقه)، دسترسی به بازار عرضه محصولات زراعی و باغی (به دلیل فاصله اندک با مرکز استان و صدور محصولات به سایر شهرها)، دسترسی به مراکز خدمات کشاورزی (مراکز موجود در روستاهای خیرآباد و چرامکان و شهرهای شیراز و خانه‌زنیان)، استفاده از تکنولوژی نوین در زراعت و باغداری (روش آبیاری تحت فشار، استفاده از کمباین، سموم و آفت‌کش‌ها، روش‌های جدید شخم‌زنی، مراقبت از محصول و...)، مقدار زمین زراعی و باغی آبی، مقدار آب مورد نیاز برای زراعت و باغداری، میزان تولیدات زراعی و باغی، درآمد تولیدات زراعی و باغی، هزینه تولید در سال (هزینه مربوط به استفاده از روش‌های جدید آبیاری، شخم‌زنی، سموم، تهیه بذر، استفاده از کارگر برای برداشت محصول و...)، میزان سرمایه‌گذاری در این بخش، نسبت به قبل از اسکان بیش‌تر شده است. فقط مقدار زمین زراعی و باغی دیمی نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان کمتر شده است. با توجه به سطح معناداری و میانگین نظرات، مشخص می‌گردد که به‌طور کلی، وضعیت زراعت و باغداری نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان بهبود یافته است.

جدول ۲. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بررسی تأثیر طرح اسکان بر وضعیت بخش زراعت و باغداری بعد از اسکان عشایر نسبت به قبل از آن

نتایج	میانگین نظرات	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری
تنوع تولیدات زراعی و باغی	3.1389	2.191	179	.030
دسترسی به نهاده‌ها	3.8222	17.857	179	.000
دسترسی به بازار عرضه محصولات زراعی و باغی	3.2667	3.263	179	.001
دسترسی به مراکز خدمات کشاورزی	3.9611	19.695	179	.000
استفاده از تکنولوژی نوین در زراعت و باغداری	3.9500	20.596	179	.000
مقدار زمین زراعی و باغی دیمی	2.6167	-6.374	179	.000
مقدار زمین زراعی و باغی آبی	3.6833	11.440	179	.000
مقدار آب مورد نیاز برای زراعت و باغداری	3.8389	13.505	179	.000
میزان تولیدات زراعی و باغی	3.8722	19.561	179	.000
درآمد تولیدات زراعی و باغی	3.8444	15.035	179	.000
هزینه تولید در سال	4.2278	19.207	179	.000
میزان سرمایه‌گذاری در بخش زراعت و باغداری	4.0444	22.149	179	.000
بخش زراعت و باغداری	3.68	24.80	179	0.000

ب) دامداری و دامپروری

در بخش دامداری با توجه به ستون‌های سطح معناداری و میانگین نظرات به دست آمده از آزمون T تک نمونه‌ای نتیجه می‌گیریم که فضای نگهداری دام‌ها، میزان سرمایه‌گذاری در بخش دامداری، تغذیه دام‌ها، تعداد دام‌ها، میزان تولیدات دامی، درآمد تولیدات دامی نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان کمتر شده، هزینه تولید در سال، بهبود مرتع، آشنایی با روش‌های جدید دامداری و دامپروری، دسترسی به بازار عرضه محصولات دامی نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان بیش‌تر شده و تنوع تولیدات دامی، دسترسی به بازار عرضه محصولات دامی نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان تغییری نکرده است. بنابراین سطح معناداری و میانگین نظرات به دست آمده در جدول بیان‌گر این مطلب است که به‌طور کلی وضعیت دامداری و دامپروری نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان بدتر شده است.

جدول ۳. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بررسی تأثیر طرح اسکان بر وضعیت بخش دامداری بعد از اسکان عشایر نسبت به قبل از آن

نتایج	میانگین نظرات	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری
تعداد دامها	1.9222	-14.545	179	.000
میزان تولیدات دامی	2.1667	-10.939	179	.000
درآمدتولیدات دامی	2.2000	-9.708	179	.000
هزینه تولید در سال	4.0278	14.114	179	.000
فضای نگهداری دامها	1.9278	-18.867	179	.000
میزان سرمایه‌گذاری در بخش دامداری	2.2333	-10.031	179	.000
تغذیه دامها	2.6556	-3.665	179	.000
بهبود مرتع	4.0722	17.713	179	.000
تنوع تولیدات دامی	2.9278	-1.870	179	.063
آشنایی با روش‌های جدید دامداری و دامپروری	3.3389	6.400	179	.000
دسترسی به بازار عرضه محصولات دامی	3.1389	1.739	179	.084
دسترسی به مراکز خدمات دامی	4.1333	27.481	179	.000
بخش دامداری	2.89	2.75-	179	0.006

ج) صنایع دستی

در بخش صنایع دستی با توجه به ستون‌های سطح معناداری و میانگین نظرات به دست آمده از آزمون T تک نمونه‌ای نتیجه می‌گیریم که دسترسی به مواد اولیه، تنوع تولیدات، میزان تولیدات، درآمد حاصل از تولید، هزینه تولید در سال، میزان سرمایه‌گذاری در بخش صنایع دستی، دسترسی به بازار عرضه تولیدات، مدت زمانی که صرف تولید صنایع دستی می‌شود نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان بیش‌تر شده است. بنابراین نتیجه می‌گیریم که وضعیت صنایع دستی نسبت به قبل از اسکان بهبود یافته است.

جدول ۴. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بررسی تأثیر طرح اسکان بر وضعیت بخش صنایع دستی، بعد از اسکان عشایر نسبت به قبل از آن

نتایج	میانگین نظرات	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری
دسترسی به مواد اولیه	3.4222	6.701	179	.000
تنوع تولیدات	3.2500	4.539	179	.000
میزان تولیدات	3.8167	19.093	179	.000
درآمد حاصل از تولید	4.0500	24.221	179	.000
هزینه تولید در سال	4.2444	19.802	179	.000
میزان سرمایه‌گذاری در بخش صنایع دستی	3.9444	19.020	179	.000
دسترسی به بازار عرضه تولیدات	3.4556	6.018	179	.000
مدت زمانی که صرف تولید صنایع دستی می‌شود	3.5722	8.329	179	.000
بخش صنایع دستی	3.71	22.91	179	0.000

با توجه به افزایش درآمد و پس انداز، بهبود وضعیت بخش زراعت و باغداری و صنایع دستی، نسبت به قبل از اسکان نتیجه می‌گیریم که اجرای طرح اسکان عشایر موجب بهبود وضعیت اقتصادی خانوارهای اسکان یافته شده است. بنابراین فرضیه اول تحقیق تأیید می‌گردد.

آزمون فرضیه دوم تحقیق

- طرح اسکان عشایر موجب بهبود وضعیت اجتماعی خانوارهای اسکان یافته شده است.
- در این قسمت تأثیر طرح اسکان عشایر بر بهبود وضعیت اجتماعی خانوارهای اسکان یافته را از جنبه‌های مختلف اجتماعی مورد تجزیه و تحلیل قرار داده‌ایم. نتایج نشان می‌دهد که:
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش مالکیت مسکن، تعداد واحدهای مسکونی، تعداد اتاق‌ها، مقدار زیربنای مسکن و بهبود مصالح خانوارهای اسکان یافته شده است.
- طرح اسکان عشایر باعث افزایش مدت زمانی شده است که افراد صرف شنیدن، دیدن و خواندن رسانه‌های جمعی می‌نمایند.
- میزان رفتن به مسافرت، دید و بازدید و گردش افراد بعد از طرح اسکان عشایر تغییری نکرده است.
- اسکان عشایر باعث افزایش مشارکت زنان در بخش زراعت و باغداری شده است.
- اسکان عشایر باعث کاهش مشارکت زنان در بخش دامداری و دامپروری شده است.
- اسکان عشایر باعث افزایش مشارکت زنان در بخش صنایع دستی شده است.
- اسکان عشایر باعث افزایش مشارکت زنان در بخش مشاغل خانگی شده است.

جدول ۵. نتایج آزمون ویلکاکسون در بررسی تأثیر طرح اسکان عشایر بر بهبود وضعیت اجتماعی خانوارهای اسکان یافته

ردیف	تعداد رتبه‌های منفی	تعداد رتبه‌های مثبت	مجموع رتبه‌های منفی	مجموع رتبه‌های مثبت	سطح معناداری
مالکیت مسکن	۰	۱۶۹	۰	۱۴۳۶۵	۰,۰۰۰
تعداد واحد مسکونی	۰	۱۶۹	۰	۱۴۳۶۵	۰,۰۰۰
تعداد اتاق‌ها	۰	۱۷۴	۰	۱۵۲۲۵	۰,۰۰۰
مقدار زیربنای مسکن	۰	۱۸۰	۰	۱۶۲۹۰	۰,۰۰۰
نوع مصالح	۰	۱۸۰	۰	۹۰,۵۰	۰,۰۰۰
مدت زمان شنیدن، دیدن و خواندن رسانه‌های جمعی	۰	۱۶۷	۰	۸۴	۰,۰۰۰
مسافرت، دید و بازدید و گردش	۳۴	۶۲	۱۹۰,۹,۵۰	۲۷۴۶,۵۰	۰,۱۰۷
مشارکت زنان در بخش زراعت و باغداری	۷۰	۳۰	۵۱,۵۶	۴۸,۰۳	۰,۰۰۰
مشارکت زنان در بخش دامداری	۲	۱۷۴	۳۵	۱۵۵۴۱	۰,۰۰۰
مشارکت زنان در بخش صنایع دستی	۹۸	۱۸	۵۹۰۰	۸۸۶	۰,۰۰۰
مشارکت زنان در بخش مشاغل خانگی	۱۱۸	۴	۶۲,۱۶	۴۲	۰,۰۰۰

- به منظور بررسی وضعیت اجتماعی زنان خانوارهای اسکان یافته و میزان موالید و مرگ‌ومیر، بعد از اجرای طرح اسکان عشایر نسبت به قبل از آن، از آزمون T تک‌نمونه‌ای استفاده نموده‌ایم که نتایج حاصل در جداول (۶) و (۷) بیان شده است.
- با توجه به ستون‌های سطح معناداری و میانگین نظرات به دست آمده از آزمون T تک‌نمونه‌ای نتیجه می‌گیریم که:
- میزان مشارکت زنان در بخش صنایع دستی و مشاغل خانگی نسبت به قبل از اسکان افزایش یافته و میزان مشارکت آن‌ها در بخش زراعت و باغداری و دامداری نسبت به قبل از اجرای طرح اسکان کمتر شده است.
  - میزان تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع، نسبت به قبل از اسکان بیش‌تر شده است.

جدول ۶. نتایج آزمون T تک نمونه‌ای در بررسی وضعیت اجتماعی زنان خانوارهای اسکان‌یافته، بعد از اسکان عشایر نسبت به قبل از آن

نتایج	میانگین نظرات	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان مشارکت زنان در بخش زراعت و باغداری	2.7056	-3.536	179	.001
میزان مشارکت زنان در بخش دامداری	1.8389	-25.214	179	.000
میزان مشارکت زنان در بخش صنایع دستی	3.8278	14.320	179	.000
میزان مشارکت زنان در بخش مشاغل خانگی	3.6167	12.183	179	.000
تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع	4.1389	29.048	179	.000

با توجه به ستون‌های سطح معناداری و میانگین نظرات به دست آمده از آزمون T تک‌نمونه‌ای نتیجه می‌گیریم که میزان مولید و مرگ-ومیر نسبت به قبل از اسکان کاهش یافته است. همچنین عوامل آموزش و افزایش آگاهی افراد، بهبود سطح بهداشت و درمان، افزایش سطح رفاه بر کاهش مولید و عوامل آموزش روش‌های صحیح زندگی و بهبود تغذیه افراد بر کاهش مرگ‌ومیر تأثیر زیادی داشته است.

جدول ۷. نتایج آزمون T تک‌نمونه‌ای در بررسی میزان مولید و مرگ‌ومیر بعد از اسکان، نسبت به قبل از آن

نتایج	میانگین نظرات	آماره آزمون T	درجه آزادی	سطح معناداری
میزان مولید	۱.۸۰۰۰	-۴۰.۱۳۷	۱۷۹	۰.۰۰۰
میزان مرگ و میر	۲.۰۷۲۲	-۱۲.۶۲۳	۱۷۹	۰.۰۰۰
تأثیر آموزش و افزایش آگاهی افراد بر کاهش مولید	3.8389	13.505	179	.000
تأثیر بهبود سطح بهداشت و درمان بر کاهش مولید	3.8722	19.561	179	.000
تأثیر افزایش سطح رفاه بر کاهش مولید	3.8444	15.035	179	.000
تأثیر آموزش روش‌های صحیح زندگی بر کاهش مرگ و میر	4.2278	19.207	179	.000
تأثیر بهبود تغذیه افراد بر کاهش مرگ و میر	4.0444	22.149	179	.000

با توجه به بهبود وضعیت مسکن، دستیابی به امکانات رفاهی، تغییر سوخت مصرفی خانوار برای پخت‌وپز، دسترسی به رسانه‌های جمعی، افزایش تعداد مسافرت، دید و بازدید و گردش، افزایش دسترسی به وسیله نقلیه، افزایش دستیابی به امکانات بهداشتی و درمانی، خدمات اداری، خدمات آموزشی، افزایش میزان باسوادی، افزایش میزان و اهمیت مشارکت زنان در مشاغل خانگی و صنایع دستی، کاهش میزان مولید و مرگ‌ومیر و افزایش تمایل زنان به تحصیل و حضور در اجتماع، نسبت به قبل از اسکان، نتیجه می‌گیریم که اجرای طرح اسکان عشایر موجب بهبود وضعیت اجتماعی خانوارهای اسکان یافته شده است. بنابراین فرضیه دوم تحقیق تأیید می‌گردد.

نتیجه‌گیری

یافته‌ها و نتایج پژوهش نشان داد که با اسکان تیره عمده فارسی‌مدان، وضعیت اقتصادی و اجتماعی آن‌ها بهبود پیدا کرده و اجرای طرح اسکان موفقیت‌آمیز تلقی می‌گردد. بنابراین اجرای طرح اسکان به عنوان راه‌حل مناسب برای تحول شیوه‌ی زندگی مردم عشایر و کاهش اختلافات در سطح برخورداری از امکانات رفاهی با جوامع شهری و روستایی پیشنهاد می‌گردد. برای دستیابی به موفقیت بیش‌تر در اجرای طرح اسکان، پیشنهادات زیر ارائه می‌گردد:

- لازمه اجرای طرح اسکان دائمی عشایر، تضمین اقتصادی خانواده‌های آن‌هاست و تا زمانی که تضمین اقتصادی و رفع دغدغه معیشتی محقق نشود، موفقیت در اسکان آن‌ها موقتی بوده و در نهایت به حاشیه‌نشینی در شهرها منجر خواهد شد. بنابراین قبل از اسکان، باید وضعیت اشتغال پیش‌بینی گردد و زمینه اشتغال زایی در محل اسکان فراهم شود؛
- با در نظر گرفتن محیط سالم، مجتمع‌های فرهنگی، تفریحی و ورزشی و امکانات بهداشتی برای مردم اسکان یافته به نحو شایسته‌ای زمینه‌ی پیشرفت آن‌ها را فراهم نمود؛
- زنان عشایر در زمان کوچ‌نشینی، سختی‌ها و مشکلات فراوانی را به دوش کشیده و از هرگونه آموزش و پیشرفتی محروم بوده‌اند، ضروری است امکانات آموزشی و فرهنگی لازم برای تعالی و پیشرفت آن‌ها بعد از اسکان فراهم گردد؛
- برای دستیابی به نتایج مطلوب، نظرخواهی و مشارکت کوچ‌نشینان در اجرای طرح‌های عمرانی و رفاهی و انتخاب محل اسکان ضروری است؛
- فرایند اسکان باید با شناسایی استعدادها و مزیت‌های نسبی کشاورزی و باغداری منطقه و برنامه‌های ترویجی جهت انتقال این یافته‌ها به کشاورزان و ارائه آموزش‌های لازم در زمینه یادگیری اصول کشاورزی نوین همراه باشد تا زمینه سودآوری و توسعه کشاورزی فراهم گردد؛
- با توجه به محدودیت توسعه سطح زیر کشت و وجود منابع آب کافی در محدوده اسکان، سرمایه‌گذاری‌ها با اقدامات لازم جهت آبی نمودن اراضی دیم همراه گردد. از این رهگذر امکان جبران کاهش درآمد اسکان‌یافتگان از محل دامداری فراهم می‌آید و شرایط بهتری برای تثبیت جمعیت ایجاد می‌شود؛
- تنوع‌بخشی به تولید و اشتغال در کانون‌های اسکان، افزایش قیمت محصولات دامی و کشاورزی، حذف واسطه‌ها از چرخه تولید در زمینه مشاغل کشاورزی، صنایع دستی و دامداری و بازاریابی بیش‌تر برای تولیدات؛
- تاسیس کارخانه‌های کوچک در مناطق عشایری برای جلوگیری از مهاجرت جوانان به شهرها به دلیل نبود اشتغال؛
- به دلیل انتخاب محدوده بیابانی برای اسکان، سرمای شدید زمستان محدودیت‌هایی را برای اشتغال کشاورزان ایجاد می‌نماید و اشتغال فصلی و ناپایدار شکل می‌گیرد. بنابراین ضروری است در مکان‌یابی اسکان، ضمن تلفیق روش‌های مشارکتی و کارشناسی، این‌گونه موارد نیز در نظر گرفته شود؛
- برای دسترسی مناسب خانوارهای مورد بررسی به خدمات موجود در سکونتگاه‌های مجاور و نزدیک، تقویت راه‌ها و زیرساخت‌های ارتباطی منطقه و ارائه سرویس‌های حمل‌ونقل عمومی ضروری است.

منابع

- ارزانی، حسین و غلامرضا سنجری. (۱۳۷۸). بررسی مراتع عشایر کوچ‌رو سیستانی به منظور دستیابی به تعادل پایدار دام و مرتع. مجله منابع طبیعی ایران، جلد ۵۲، شماره ۲، صص ۳-۱۸.
- اکبری، علی، میزبان، مهدی (۱۳۸۳). درآمدی بر شناخت ویژگی‌های جمعیت و جوامع عشایری ایران، فصلنامه مطالعات ملی، سال پنجم، شماره ۱، پیاپی ۱۷.
- ایروانی، محمدرضا و جواد ترکان. (۱۳۷۴). سنجش میزان گرایشات خانوارهای عشایری در زمینه اسکان و مشکلات موجود (بررسی موردی: عشایر عرب جرقویه). فصلنامه روستا و توسعه، دوره ۸، شماره ۱، صص ۱۰۷-۸۳.
- افشار سیستانی، ایرج (۱۳۶۸). چادر نشینان و طوایف عشایری ایران، جلد دوم، تهران: نسل دانش.
- امیراحمدی، بهرام (۱۳۷۰) زن بختیاری و نقش او در زندگی کوچ‌نشینی، رشد آموزش علوم اجتماعی، زمستان ۶۹ و بهار ۱۳۷۰، شماره ۶ و ۷.
- بازیان، غلامرضا و داهلان اسماعیل، علی اکبر مهرابی و محمد شاه وحید. (۱۳۸۵). مقایسه اقتصادی کوچ و اسکان عشایر در دشت بکان استان فارس. فصلنامه علمی- پژوهشی تحقیقات مرتع و بیابان ایران، جلد ۱۳، شماره ۳، صص ۲۴۸-۲۶۴.
- بخشنده‌نصرت، عباس (۱۳۷۰). برنامه ریزی توسعه زندگی عشایر از دیدگاه فضایی، مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، سازمان امور عشایر ایران، شیراز.
- بهشتی، محمد باقر. (۱۳۷۸). دیدگاه عشایر آذربایجان شرقی در مورد کوچ و اسکان. مجله دانشکده ادبیات و علوم انسانی تبریز، شماره ۱۶۶، صص ۱۱۴-۸۳.

- پاپلی یزدی، محمد حسین (۱۳۶۷). کوچ نشینی در شمال خراسان، مشهد: آستان قدس رضوی.
- پیردیگار، ژان. (۱۳۶۷). بختیاری‌ها، فرهنگ‌پذیری و فرهنگ‌زدایی. ترجمه اصغر کریمی. فصلنامه عشایر ذخایر انقلاب، شماره ۵، صص ۸۶-۷۸.
- توکلی، جعفر و محمدحسن ضیاءتوانا. (۱۳۸۸). پیامدهای فضایی اسکان عشایر در استان چهارمحال و بختیاری. فصلنامه روستا و توسعه، سال ۱۲، شماره ۱، صص ۸۶-۵۳.
- حیبیان سید حمید و همکاران (۱۳۸۳). بررسی و مقایسه وضعیت تولید و بهره برداری از مراتع ییلاقی بین عشایر کوچنده اسکان یافته خود جوش و هدایت شده در دشت بکان فارس، نشریه منابع طبیعی ایران، دوره ۵۷، شماره ۱، شماره پیاپی ۱۰۰۰۰۷۵.
- حیاتی، داریوش. (۱۳۸۳). تحلیلی بر پیامدها و راهکارهای گزیده شده اسکان عشایر در ایران با نگرشی بر تجربه دشت بکان فارس. مجله مطالعات اجتماعی ایران، دوره اول، شماره ۱، صص ۹۹-۶۷.
- خضلرو، بهروز، امین آقایی و کاظم فرجاندیا (۱۳۸۳). بررسی مشکلات و تنگناهای عشایر تحت پوشش طرح اسکان منطقه دشت شیپولی شهرستان ماکو، مجموعه مقالات همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران.
- جمشیدیان، مسعود (۱۳۷۰). استراتژی توسعه زندگی عشایر بر محور رمه گردانی، مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، تهران: سازمان امور عشایر ایران.
- درداری، نوروز (۱۳۸۸). تاریخ اجتماعی و سیاسی ایل بزرگ قشقایی، شیراز: تخت جمشید.
- رضوی، سید محمد. (۱۳۷۹). اقتصاد خانوار عشایر ساکن در مراتع ییلاقی شمال شهرستان سمنان و نقش خیل در آن، اقتصاد کشاورزی و توسعه، سال هشتم، شماره ۳۱، صص ۳۰۳-۲۸۹.
- رئیس دانا، فریبرز (۱۳۷۰). آرایه یک راهبرد در توسعه عشایری، مجموعه مقالات سمینار استراتژی توسعه زندگی عشایر، سازمان امور عشایر ایران، شیراز.
- سازمان امور عشایر ایران. (۱۳۷۹). آیین‌نامه‌ها، دستورالعمل‌ها، ضوابط اجرایی و لوایح پیشنهادی برای اجرای برنامه ساماندهی عشایر در برنامه سوم توسعه کشور. تهران.
- سازمان برنامه و بودجه. (۱۳۷۷). مطالعات مقدماتی تدوین برنامه سوم توسعه اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی (عمران روستایی و عشایری). تهران: معاونت امور زیربنایی، دفتر امور مسکن و عمران شهری و روستایی.
- شکور، علی، رضایی، محمد رضا (۱۳۸۹). بررسی و مقایسه الگوهای اقتصادی تولید و سنجش گرایش آنان به تغییر شیوه معیشت، فصلنامه جغرافیای انسانی، سال دوم، شماره ۲.
- شهبازی، عبدالله. (۱۳۶۹). مقدمه‌ای بر شناخت ایلات و عشایر. تهران: نشرنی.
- صیدائی، اسکندر و محمدحسین پاپلی‌یزدی و ژان پیردیگار. (۱۳۸۴). ارزیابی اقتصادی، اجتماعی و فرهنگی کانون‌های اسکان عشایر. مجموعه مقالات همایش ملی ساماندهی جامعه عشایر ایران، تهران: انتشارات نقش بیان با همکاری سازمان امور عشایر ایران. صص ۴۷-۶۶.
- عابدی، سید جواد. (۱۳۷۶). اسکان عشایر، بررسی تاریخی انگیزه‌ها و پیامدهای آن در دوره رضاشاه. پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه فردوسی مشهد، دانشکده ادبیات و علوم انسانی، گروه تاریخ.
- قدیری معصوم، مجتبی. (۱۳۷۸). عشایر دشت مغان از کوچ روی تا اسکان، نشریه دانشکده ادبیات و علوم انسانی دانشگاه تهران، سال ۳۹، شماره ۳، صص ۱۲۷-۱۴۲.
- کیاوند، عزیز. (۱۳۸۰). سیاست، حکومت، عشایر. تهران: انتشارات صنم.
- گروه مطالعاتی هامون. (۱۳۷۰). گزارش نهایی اسکان و یک‌جانشینی. مطالعات جامع توسعه اجتماعی-اقتصادی جامعه عشایری ایران. مجموعه سوم. جلد ششم.
- لطفعلی پور، محمدرضا و علیرضا صابریان. (۱۳۸۲). بررسی وضعیت اقتصادی - اجتماعی عشایر شیروان و آرایه راهکارهای مناسب جهت ساماندهی به زندگی آنان. فصلنامه تحقیقات جغرافیایی، شماره ۵۷۵، صص ۱۵۲-۱۳۳.
- مستوفی‌الممالک، رضا. (۱۳۷۷). جغرافیای کوچ‌نشینی عمومی و ایران با تأکید بر ایل قشقایی. مرکز انتشارات علمی دانشگاه آزاد اسلامی.

- معینی، مهدی. (۱۳۸۷). مطالعه روند شکل‌گیری مسکن در تازه‌آبادهای عشایری (نمونه موردی: تازه‌آباد گل‌افشان سمیرم- اصفهان). نشریه هنرهای زیبا، شماره ۳۳، صص ۴۷-۵۶.
- مهدوی، مسعود، پژمان رضایی و مجتبی قدیری معصوم. (۱۳۸۶). روستاهای برآمده از اسکان عشایر و چالش‌های آن. فصلنامه روستا و توسعه، سال دهم، شماره ۱، صص ۶۱-۴۱.
- نیک‌خلق عسکری نوری، علی‌اکبر. (۱۳۷۷). جامعه‌شناسی عشایر ایران. تهران: انتشارات چاپخش.
- نوذری، عزت‌اله (۱۳۷۰). ایلات و کولیهای استان مرکزی. بی‌جا.
- وجدانی، حمیدرضا و برزو حسنی‌تبار. (۱۳۸۲). اسکان عشایر در منطقه بهار: کالبد گشایی یک تجربه. همدان: مرکز تحقیقات کشاورزی و منابع طبیعی.
- ی. سو، آلوین (۱۳۸۰). تغییر اجتماعی و توسعه، ترجمه محمود حبیبی مظاهری، انتشارات پژوهشکده.

How to Cite:

Mansour, F., Shateri, M., Falsoleiman, M. (2021). An analysis of the economic and social situation of the settled nomads and the consequences of the implementation of the planned settlement plan (Case study: Goodgap Accommodation Center in Shiraz). *Studies of Nomads Area Plannig*, 1(1), 47-65.

ارجاع به این مقاله:

منصوری، فریبا، شاطری، مفید و فال‌سلیمان، محمود. (۱۴۰۰). تحلیلی بر وضعیت اقتصادی و اجتماعی عشایر اسکان‌یافته و پیامدهای اجرای طرح برنامه‌ریزی شده اسکان (مطالعه موردی: کانون اسکان گودگپ در شهرستان شیراز). *مطالعات برنامه‌ریزی قلمرو کوچ‌نشینان*، ۱(۱)، ۴۷-۶۵.

پژوهشگاه علوم انسانی و مطالعات فرهنگی
 رتال جامع علوم انسانی

پروہشگاہ علوم انسانی و مطالعات فرہنگی
پرتال جامع علوم انسانی

Research Article

An analysis of the economic and social situation of the settled nomads and the consequences of the implementation of the planned settlement plan (Case study: Goodgap Accommodation Center in Shiraz)

Fariba Mansouri - M.Sc. Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran.

Mofid Shateri^{1*} - Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran.

Mahmood Falsoleiman - Associate Professor, Department of Geography, Faculty of Literature and Humanities, Birjand University, Birjand, Iran.

Receive Date: 14 April 2021

Accept Date: 23 May 2021

ABSTRACT

Introduction: From the distant past, in general, three nomadic, rural and urban lifestyles have been common in our country, among which the nomadic lifestyle has changed more than the other two lifestyles. One of the important factors of this change in recent decades is the implementation of planned nomadic settlement plans.

Purpose of the research: The main purpose of this study is to investigate the economic and social status of nomadic households (Farsi-Madan gens) housed in Goodgap Housing Center (located in Arjan section of Shiraz city) and the consequences of implementing a guided housing project.

Methodology: Library and field methods have been used to collect information. In the field method, in addition to the questionnaire, observation and interview were also conducted. The statistical population of the study includes 350 households. The Cochran's formula was used to estimate the sample size and the number of samples obtained was 180 households. The data collected through a questionnaire were divided into specific topics and classified, analyzed and analyzed using SPSS software. Data analysis has been done in two parts: descriptive and inferential statistics. In order to review and describe the data, the methods available in descriptive statistics such as frequency distribution tables, frequency percentage, compression percentage and types of graphs have been used. In the next step, the data were analyzed using inferential statistics and the research hypotheses were tested using the T-test and Wilcoxon t-test.

Geographical area of research: The study area is God Gap accommodation center in Shiraz.

Results and discussion: The results show that nomadic settlement increases agricultural employment, sharply reduces the number of livestock and livestock income, improves vegetation, improves access to welfare services, improves literacy, increases the importance of women's participation in domestic work and industry. Manpower and its reduction in the livestock and agriculture sectors, increasing the desire of women to study and participate in society and reducing the birth rate and death rate have been settled in the center. In general, the implementation of the housing plan has improved the economic and social situation of displaced households.

Conclusion: In general, the final results of the study showed that the implementation of the housing plan has improved the economic and social situation of settled households.

KEYWORDS: Nomadic area, nomads, summer, winter, spring- autumn, Iran.

¹ * Corresponding Author